

УДК 02:311.21

Ольга ВАСИЛЕНКО,
зав. філії № 2 НБУВ

Бібліотечна статистика в Україні: досвід і перспективи реформування (1992-2003 рр.)

Проаналізовано стан бібліотечної статистики в умовах розбудови незалежної України, розвитку інформаційного суспільства та процесів інтеграції у світове співтовариство. Визначено сучасні проблеми та шляхи оптимізації бібліотечної статистики, зумовлені реформуванням державної статистики та впровадженням інформаційних технологій.

Ключові слова: бібліотечна статистика, проекти, статистичні показники, бази даних.

Актуальність дослідження розвитку бібліотечної статистики (БС) в Україні з часів здобуття нею державної незалежності зумовлена кількома основними факторами. Перш за все, це реформування статистики та статистичного обліку на державному рівні у зв'язку з перетвореннями, які відбулися в суспільному та економічному житті України з переходом на ринкові відносини, інтеграцією у світове співтовариство, розвитком інформаційного суспільства. По-друге, виникнення нових носіїв інформації, впровадження інформаційних технологій, залучення бібліотек України до інформаційних потоків світової мережі інтернет висунули проблему удосконалення системи обліку бібліотечної діяльності та організації статистики. По-третє, відображення статистичних відомостей про бібліотеки у статистичних джерелах державного рівня не містило відомостей про всі категорії бібліотек, що порушувало цілісність інформації стосовно стану бібліотечної справи в країні.

В означений період пошуки шляхів оптимізації БС в Україні зумовили активізацію змін практично на всіх її рівнях. На сторінках українських фахових видань спеціалістами розглядалися деякі проблемні питання з БС, висвітлювалися практичні напрацювання в окремих книгозбірнях, вносилися пропозиції щодо удосконалення одиниць обліку та системи показників діяльності бібліотек, технології обробки статистичних даних, аналізувалися регламентуючі документи [3–5; 9; 28; 29], однак узагальнювальні дослідження процесів, які відбулися в БС в останнє десятиріччя, не здійснювалися.

Стан БС органічно пов'язаний із загальною політикою розвитку всієї системи статистики в Україні. За роки самостійності нашої держави пройдено знач-

ний шлях становлення і реформування національної статистики, який складається з кількох етапів.

Перший етап реформування базувався на принципах пріоритетності і завершився у 1998 р. реалізацією заходів Державної програми переходу на міжнародну систему обліку та статистики, в результаті чого створено основи національної статистики і досягнуто позитивні результати у багатьох її галузях [7, с. 3].

Принциповою ознакою другого етапу стала необхідність реформування статистичної системи в цілому з метою її повної адаптації до ринкової економіки, міжнародної методології і стандартів. Тобто основне завдання – комплексне, взаємопов'язане удосконалення елементів статистичної системи.

Основні напрями другого етапу реформування статистики (1998–2002 рр.) визначено Програмою реформування державної статистики України на період до 2002 року [17], а саме:

- удосконалення системи статистичних показників, яка б адекватно відображала зміни у суспільстві та економіці, створення на цій основі статистичної інформаційної бази, у тому числі для регіонів;
- здійснення переходу до нових форм статистичного спостереження;
- розробка цілісної комплексної системи аналізу соціально-економічного розвитку країни;
- розроблення та впровадження системи державних класифікацій та реєстрів;
- запровадження прогресивних технологій формування державних статистичних інформаційних ресурсів та системи розповсюдження статистичної інформації;
- підвищення ефективності міжнародного співробітництва в галузі статистики;

□ удосконалення системи підготовки і перепідготовки кадрів;

□ зміцнення матеріально-технічної бази органів державної статистики.

Центральною частиною Програми є реформування діючого масиву статистичних показників і створення на його основі цілісної, динамічної, науково обґрунтованої системи показників. Відповідні заходи було намічено і в галузі статистики культури, до складу якої входить і БС. Реалізація Програми повинна була забезпечити остаточний перехід до загальноприйнятих у міжнародній практиці методів збирання, опрацювання, аналізу та розповсюдження статистичної інформації, створення статистичної системи, адаптованої до особливостей ринкових відносин в Україні, гнучкої і чутливої до змін у міжнародній методології та стандартів.

Щодо статистики культури, то основний акцент програмних заходів було зосереджено на удосконаленні системи показників статистики та розробленні методологічних основ статистичного аналізу діяльності установ відповідно до міжнародної практики [17, с. 7] (відповідальні за виконання: Державний комітет статистики України, Міністерство культури і мистецтв України). Це основні напрями розвитку статистики даного періоду на державному рівні. Паралельно вирішувалися питання оптимізації БС на галузевому та низовому рівнях, що викликало певні зміни на всіх складових етапах статистичного дослідження: статистичного спостереження, зведення та групування статистичних даних, обробки статистичних показників. На основі опублікованих матеріалів, з практичного досвіду НБУВ та інших бібліотек можна констатувати, що процеси, які відбувалися і продовжують відбуватися в організації БС протягом останнього десятиріччя, пов'язані з удосконаленням системи статистичних показників, упровадженням інформаційних технологій, стандартизацією бібліотечної статистики.

Удосконалення системи статистичних показників. Стан бібліотечної справи як соціально-економічного явища можна всебічно охарактеризувати за допомогою кількох статистичних показників, які називають специфічними, тобто такими, що притаманні тільки бібліотекам. Поряд з такими показниками розраховують і загальні, що застосовуються в різних галузях або в різних розділах соціально-економічної статистики. Усі разом вони утворюють систему статистичних показників.

У соціально-економічній статистиці система показників розглядається як «сукупність специ-

фічних та загальних показників, що побудована в логічній послідовності і пов'язана змістовою єдністю» [19, с. 23]. За допомогою такої системи вивчаються закономірності розвитку бібліотечної справи, умови функціонування, результати діяльності та рівень розвитку бібліотеки.

При цьому система статистичних показників виконує ряд функцій: пізнавальну, стимулюючу та управлінську. Пізнавальна функція дозволяє визначати тенденції щодо стану бібліотечної справи, зумовлюючи необхідність розглядати її у взаємозв'язку з іншими явищами, які відбуваються у суспільстві; стимулююча – вірно відобразити зміст і узагальнити об'єктивні властивості явищ, котрі відбуваються в бібліотечній сфері; управлінська – виробити обґрунтовані рішення щодо діяльності бібліотек.

Створенню оптимальної системи статистичних показників сприяє дотримання певних критеріїв при її формуванні. Насамперед, як зазначає російський бібліотекознавець Є. Фенелонов, такими мають бути: комплексність, системність, відображення потреб у бібліотечних послугах і ресурсах у наборі показників, зумовлених соціальними функціями книгозбірні й головними цілями, й завданнями, визначеними на даний період бібліотечною політикою [25, с. 20–21]. При цьому статистичні показники бібліотеки повинні бути достовірними, надійними, послідовними, актуальними, незалежними, розкривати значення бібліотеки для суспільства і бути орієнтованими на реальних і потенційних споживачів статистичної інформації.

Система показників визначається відповідно до рівня БС: міжнародного, національного, регіонального, відомчо-галузевого і низового. На кожному з них задіяна різна кількість показників, які відображають стан бібліотечної справи.

Для широкого загалу споживачів основними джерелами статистичної інформації є офіційні видання Держкомстату України. У статистичних щорічниках центрального органу державної статистики за останні роки інформація про бібліотеки в Україні міститься у розділах «Культура, відпочинок, туризм» (до 1996 р. входила до розділу «Освіта, наука, культура»), де подано відомості про масові та універсальні бібліотеки поряд з даними про інші заклади культури (музеї, кінотеатри тощо). У трьох таблицях наведено такі показники: кількість масових та універсальних бібліотек; бібліотечний фонд; кількість бібліотек і книжковий фонд (на 100 людей населення) по регіонах [21, с. 502–504]. Показник «кількість відвідувань» для бібліотек, на відміну від інших закладів культури, у «Статистич-

ному щорічнику України» не наводиться. Представлені дані, головним чином, щодо бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України, а інформація про інші бібліотечні мережі відсутня.

Аналогічна тенденція стосовно статистики бібліотек спостерігається і в «Статистичному бюлетені». В опублікованих річних таблицях «Заклади культури та мистецтва по регіонах...» та «Забезпеченість населення закладами культури по регіонах...» подано дані про кількість бібліотек, у т. ч. у сільській місцевості, та книжковий фонд бібліотек (примірників на 100 людей населення) [20, с. 158].

До недавнього часу вважалося, що в практиці інформаційних послуг статистика бібліотечної справи розроблена найбільш повно [23, с. 156], і протягом останніх десятиріч залишалася незмінною. Однак про необхідність удосконалення БС свідчить те, що з часів здобуття Україною незалежності на державному рівні ще не публікувалися дані всієї мережі бібліотек, крім того, показники з кількості бібліотек та їх фондів недостатньо характеризують рівень документного забезпечення бібліотек, попит користувачів на інформаційні послуги та ступінь їх задоволення, не демонструють якісні сторони діяльності бібліотек та їх значення для суспільства.

Ширше показники БС представлено на галузевому рівні. У друкованих виданнях дані бібліотечної звітності подаються у більшому обсязі й дозволяють вивчати бібліотечні послуги за допомогою таких традиційно основних показників:

- ▶ доступність бібліотек для населення, їхня кількість і частка різних населених пунктів, які мають масові бібліотеки; чисельність населення, що припадає на одну бібліотеку, або кількість бібліотек на 10 тис. населення;
- ▶ загальна кількість бібліотек і розміри їхніх фондів, кількість книг і журналів, що припадає на одного жителя або користувача;
- ▶ показники діяльності бібліотек: чисельність читачів, кількість виданих книг і журналів – усього у середньому на одного читача.

Крім основних показників, у галузевому статистичному збірнику «Бібліотечна Україна в цифрах», започаткованому у 1998 році після припинення виходу видання «Основні показники роботи бібліотек України системи Міністерства культури за ... рік», наводяться дані із забезпечення сучасними технічними засобами, фінансової діяльності, кадрового складу тощо. В останніх випусках збірника максимально представлено статистичну інформацію щодо бібліотек усіх систем і відомств, а не лише системи закладів Міністерства культури і мистецтв

України. Такий підхід безумовно відповідає обраній назві видання та дозволяє формувати цілісну систему бібліотечної статистики України. Проте існуюча система показників галузевого рівня ще потребує удосконалення та перегляду з точки зору сучасного розвитку діяльності бібліотек та їхнього місця в світовому інформаційному суспільстві.

Кожна велика книгозбірня має форми первинної звітності відповідно до сучасного рівня діяльності як для всіх підрозділів, так і для методично підпорядкованої мережі бібліотек. Система показників формується на основі статистичної звітності, дані якої враховують показники практично з усіх напрямів роботи бібліотек та відображають специфіку їхньої діяльності: виконання функцій центральних книгосховищ, зберігачів цінних колекцій, рукописів та інших видів документів, центрів інформаційного забезпечення тощо.

Враховуючи цільове призначення, провідні бібліотеки формують на своєму рівні таку систему статистичних показників, яка б забезпечувала набір даних для заповнення форм державної статистики, мережі бібліотек, діяльності окремої книгозбірні. Такий підхід дозволяє бібліотеці мати статистичні дані для підтвердження та аналізу своєї функціональної, наукової та аналітичної діяльності, організації роботи відповідно до вимог сучасного розвитку суспільства. Тому природно, що інноваційні процеси, які відбуваються в діяльності бібліотек, впливають на систему статистичних показників, формуючи її на кожному рівні БС.

Найповніший перелік статистичних даних містить звітна статистична форма з діяльності книгозбірні, оскільки акумулює сукупність робіт всіх її структурних підрозділів. Наприклад, на сьогодні у НБУВ статистичний розділ звіту Бібліотеки «Основні показники діяльності за рік» структурований за основними напрямками бібліотечно-інформаційної діяльності і складається з 5 частин:

- I. Обслуговування користувачів.
- II. Комплектування фонду.
- III. Каталогізація та організація каталогів.
- IV. Книжковий фонд та його збереження.
- V. Кадри.

Кожна частина поділена на складові і вміщує від 16 до 96 показників. Особливу категорію складають показники на нові види послуг і продукції Бібліотеки, зокрема з організації власних реферативних та повнотекстових БД, використання електронних ресурсів тощо.

Діяльність бібліотечної мережі, методично підпорядкованої НБУВ, відображена у статистичних таблицях, що входять до складу щорічного

інформаційно-аналітичного огляду з роботи бібліотек науково-дослідних установ НАН України, і містить меншу кількість статистичних показників. Однак у трьох структурованих таблицях представлено як статистичні зведення по всій мережі бібліотек, так і основні показники з роботи кожної книгозбірні [18, с. 125–144].

Інноваційні зміни в діяльності бібліотеки, які стають згодом нормою, знаходять своє відображення у формі статистичної звітності книгозбірні. Найінтенсивніше процес її оновлення спостерігався в останні десять років, наприклад у НБУВ за цей період статистична форма змінювалася тричі. При чіткій організації обліку внесення нових елементів до форм первинної статистичної звітності відбуваються мобільніше, ніж на вищих рівнях БС. Проте на разі очікуються зміни у статистичних формах державного статистичного спостереження.

Прийнята Держкомстатом стратегія реформування галузевої статистики України і переходу до міжнародних форм відповідним чином позначається і на БС. Сьогодні Держкомстатом розглядається проект нової форми № 6-НК для публічних бібліотек (підготовлений проект працівниками НПБУ) [9, с. 29]. Розробляючи систему показників для даної статистичної форми, упорядники керувалися вітчизняним і зарубіжним досвідом, документами державного та міжнародного рівня, які регламентують організацію даного напрямку бібліотечної галузі. Один із перших варіантів проекту нової форми державної статистичної звітності за рік (Відомості про публічну бібліотеку) було направлено для ознайомлення та внесення пропозицій до НБУВ та інших провідних бібліотек. Представлений зараз на сайті НПБУ [<http://www.npl.kiev.ua>] проєкт форми державного статистичного спостереження позитивно відрізняється від затвердженої наказом Мінстату України № 146 від 09.09.1992 р. і ще нині діючої форми № 6-НК «Звіт масової, універсальної бібліотеки за ... рік». У новій формі № 6-НК розширено коло показників, які характеризують матеріально-технічний стан бібліотеки, діяльність МБА, введено блоки даних з формування та використання електронних ресурсів тощо. Враховуючи особливості розвитку вітчизняної бібліотечної справи та запитувані статистичні дані для представлення на міжнародному рівні, варто звернути увагу на такі моменти:

1. Враховуючи, що бібліотеки створюють бібліографічні, реферативні, повнотекстові та ін. БД, їх обсяг вимірювати в мегабайтах, а не тільки в «тис. док.». Саму ж «Таблицю з електронних ресурсів» доцільно виокремити в самостійну, як це було

у попередньому варіанті проекту форми № 6-НК.

2. Одне з провідних завдань бібліотеки є задоволення інформаційних потреб користувачів, зміст яких передається через запити, зареєстровані у читацькій вимозі, реєстраційних документах довідково-інформаційного обслуговування або БД. Тому було б цілком логічно демонструвати у статистичних зведеннях (хоча б галузевого рівня) ступінь задоволення бібліотеками інформаційних запитів суспільства.

3. До форми статистичної звітності не включено показники з обслуговування за Міжнародним міжбібліотечним абонементом (ММБА), хоч дана діяльність здійснюється багатьма бібліотеками України, і такі дані подаються для представлення в статистичних таблицях ЮНЕСКО [6].

Основні показники діяльності бібліотек усіх систем і відомств узагальнюються відповідно до форми № 80-а-рік «Зведена статистична звітність державних, публічних та інших бібліотек України усіх форм власності та підпорядкування за ... рік», де передбачається подання статистичної інформації, структурованої за видами бібліотек (із зазначенням коду):

1. Національні бібліотеки.
2. Державні бібліотеки.
3. Обласні (універсальні наукові, для юнацтва, для дітей).
4. Публічні бібліотеки, ЦБС.
5. Спеціальні бібліотеки (бібліотеки академій, науково-дослідних установ, підприємств, закладів, товариств, асоціацій, організацій тощо).
6. Бібліотеки вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації.
7. Бібліотеки професійних навчально-виховних закладів.
8. Шкільні бібліотеки.

Вирішенню завдання зведення і представлення статистичних даних до Держкомстату буде сприяти єдина форма державного статистичного спостереження для бібліотек. Нова форма № 6-НК має стати узагальненою і представляти зведену систему показників по бібліотеках різних систем і відомств. Це вимога часу і один з напрямів реформування державної статистики. Для сфери економічної діяльності *уніфікація статистичної звітності* передбачалася заходами реалізації Програми реформування державної статистики до 2002 р., наразі – черга за бібліотечною справою. Запровадження уніфікованого методологічного підходу до статистичного спостереження дозволить відмовитися від вузьковідомчого принципу формування інформаційних потоків статистичної інфор-

мації, представляючи водночас специфічні особливості для даної категорії бібліотек.

Підвищення рівня достовірності даних статистики та ступеня їх відповідності міжнародним нормам потребує значного удосконалення системи розповсюдження статистичної інформації, що і передбачено в процесі реформування статистики.

Мережа інтернет надає споживачам статистичної інформації можливість оперативного доступу до неї. Як правило, на сайти інформація потрапляє значно раніше, ніж у друковані джерела: державні та галузеві статистичні збірники виходять із записанням на 1–2 роки. Сьогодні на сайті Держкомстату України [<http://www.ukrstat.gov.ua>] у розділі «Річна статистична інформація» представлено кількісні показники масових бібліотек та їхніх фондів за 1990–2003 рр. Більш розширені відомості за 2002–2003 рр. про бібліотеки України містить сайт НПБУ, де представлено дані про мережу, бібліотечний фонд, кількість користувачів та видачу документів публічних, державних, наукових бібліотек. Однак наявний перелік бібліотек також не надає статистичної інформації про всі бібліотеки України. На веб-сторінках провідних бібліотек можна віднайти окремі статистичні дані про книгозбірню та методично підпорядковану їй бібліотечну мережу, проте цілісної системи статистичних показників не представлено. Сучасні технології дозволяють отримувати і зводити статистичні дані в найкоротші терміни, проте загальнодоступна БД, яка б акумулювала статистичну інформацію по всіх категоріях бібліотек України, демонструючи рівень сучасного розвитку бібліотечної справи, на сьогодні залишається перспективою.

Створення БД з БС технологічно можливе, але тісно пов'язане з виконанням вищезазначених завдань та вирішенням ряду питань організаційного характеру.

Впровадження інформаційних технологій суттєво впливає на процеси збирання і зведення статистичних даних, обробки кількісних показників та підготовки звітів з бібліотечної діяльності, забезпечуючи оперативність їх надходження до органів управління.

Збирання первинної інформації для показників БС на низовому рівні здійснюється шляхом застосування спеціальних комп'ютерних програм, які забезпечують отримання кількісних даних при введенні первинної облікової інформації: запис користувача, облік документа, бібліографічної довідки, звернення до веб-серверу тощо. Тобто, у процесі формування БД (електронний каталог бібліотеки, реєстраційна картотека користувачів, абоненти

МБА та ін.) отримуються статистичні дані з певного напрямку діяльності бібліотеки [3; 13; 26].

Для обліку даних з інформаційно-бібліотечної діяльності, що мають як кількісні (виражені числом), так і описові (виражені словом) ознаки, можна скористатися як Excel, так і програмою Access пакету Windows (наприклад, при організації обліку бібліографічних довідок). Його здійснення в електронних таблицях надає широкі можливості для використання даних, що включені в реляційну БД, зокрема відслідковувати незадоволені запити користувачів, отримуючи матеріал для аналітичної роботи з метою удосконалення інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки. Застосування у системі обліку ДБО комп'ютерних програм дозволяє реалізовувати функції первинного обліку, накопичення і здійснення статистичної обробки даних, здійснення моніторингу інформаційних запитів користувачів [5].

Оптимальним варіантом упровадження автоматизації у процес обліку, на основі якого отримують статистичні дані при обслуговуванні документами, є поєднання ідентифікації видань коду та автоматичної ідентифікації користувачів, що відповідає сучасному технологічному рівню бібліотек високорозвинених країн і вже застосовується в окремих бібліотеках України. Технологія штрихового кодування не тільки у кілька разів прискорює видачу, повернення та ідентифікацію документів, які містять БД, а й допомагає на основі обліку отримати статистичні дані. Проте впровадження такої технології у великій бібліотеці потребує додаткових цілеспрямованих коштів та поетапної реалізації. Для більшості бібліотек України за сучасних умов фінансування впровадження штрихового кодування – справа не найближчих років, тому процес збирання первинних даних книговидачі, відвідування тощо залишається на традиційному рівні, автоматизовано лише зведення статистичних даних.

Статистичні дані про відвідування веб-серверів сайтів бібліотек отримуються за допомогою комп'ютерних програм (наприклад, Webalizer Version 2/01). Інформація про відвідувачів, їхні адреси в інтернеті, час відвідування, назви інформаційного ресурсу, до яких вони зверталися, та інші дані розміщуються на окремій сторінці сайту бібліотеки. За результатами отриманих даних будуються таблиці і графіки, здійснюється аналіз інтенсивності використання онлайн-ресурсів бібліотеки [10].

Для зведення та аналізу статистичних даних існують потужні та зручні програми. До них можна віднести програми StatGraphics і Stat DL, проте

на сьогодні доступнішою, а тому й прийнятнішою для застосування в бібліотеках є комп'ютерна програма Excel пакету Windows.

Опрацювання статистичних даних в електронних таблицях Excel має ряд переваг порівняно з традиційними розрахунками. По-перше, не губиться алгоритм вирішення завдання; по-друге, бібліотечний спеціаліст звільняється від рутинних розрахунків; по-третє, суттєво заощаджується час. Для унаочнення статистичних даних слід будувати діаграми і графіки, що полегшує сприйняття. За допомогою графіків легше виявити закономірності та дослідити тенденції змін у діяльності бібліотеки, однак вони не можуть містити всі дані, які входять до блоку статистики, до того ж на графіках наводяться округлені дані.

З упровадженням інформаційних технологій у бібліотечну діяльність оновлюються традиційні методи збирання, зведення та обробки даних. Цей фактор позитивно позначається на здійсненні управління книгозбірнею, забезпечуючи можливість своєчасного контролю, основними засобами якого є статистичні дані, звіти, аналітичні довідки, оперативні перевірки.

Програма Excel значно допомагає у складанні звітів, зведень та обробці статистичних даних, тому все активніше застосовується в бібліотеках [3; 4; 28 та ін.]. Наприклад, в окремих підрозділах НБУВ електронна форма впроваджена на всіх рівнях звітності: індивідуальному, сектору, відділу, загальному бібліотечному. Завдяки попередньо встановленим міжтабличним зв'язкам введені до індивідуального звіту дані одразу викликають зміни у звітних таблицях сектору та відділу. Одночасно дані поступають в універсальну для всіх підрозділів форму звіту, розроблену відділом загального бібліотекознавства НБУВ, на основі яких надалі формується службова БД «Статистика НБУВ». Застосування електронних таблиць Excel забезпечує оперативне зведення абсолютних показників статистичних звітів підрозділів та запрограмоване отримання відносних показників бібліотеки. Звіти та аналітичні довідки як засіб управлінського контролю використовуються як для комплексного вивчення стану діяльності бібліотеки, так і для вузького кола її проблем.

Упровадження інноваційних технологій в облік, збирання та обробку статистичних показників забезпечує оперативність цих процесів, формування БД, їх доступність, розширює можливості моніторингу з різних напрямів діяльності бібліотек.

Стандартизація БС. Успішне виконання завдань БС зумовлено застосуванням однакових

підходів до одиниць обліку, збирання та групування статистичних даних на всіх рівнях. Це стає можливим за умови уніфікації форм бібліотечної статистики, введенням у дію регламентуючих документів і створення на їх основі інструктивно-методичної документації.

У даний час у бібліотеках України запроваджено Міждержавний стандарт ГОСТ 7.20-2000 «СИБИД. Библиотечная статистика», який було введено в дію 01.07.2002 р. після його ратифікації. Стандарт замінив раніше діючі ГОСТ 7.20-80 «Единицы учета фондов библиотек и органов научно-технической информации» та ГОСТ 7.41-82 «Единицы учета обслуживания читателей и абонентов библиотек и органов научно-технической информации». ГОСТ 7.20-2000 закріплює визначення окремих спеціальних термінів, встановлює класифікацію видів документів залежно від матеріальної основи носія інформації, уніфікує одиниці обліку фонду та видачі документів, включає облік користувачів, відвідувань і зведень до електронної бібліотечно-інформаційної мережі, облік проведених заходів. Стандартом регламентується облік запитів на довідково-інформаційне обслуговування, на документи та їх копії, а також відмов при інформаційно-бібліотечному обслуговуванні користувачів. Чинний ГОСТ 7.20-2000 дозволяє здійснювати збирання відомостей про діяльність бібліотек різних систем і відомств відповідно до вимог стандарту ISO 2789:1991 «Міжнародна бібліотечна статистика», проте по ряду позицій ці документи мають окремі розбіжності, зумовлені особливостями традиційного обліку в вітчизняних бібліотеках. Наприклад, ГОСТ 7.20-2000 визначає одиницями обліку для всіх видів документів примірник та назву, для періодичних видань додатково – річний комплект, підшивку, а згідно зі стандартом ISO 2789:1991 рекомендовані три одиниці обліку: назва, фізична одиниця, метрополіція [31]. Мають місце й інші незначні розходження в обліку та термінології, які суттєво не впливають на систему бібліотечного обліку. Ратифікація Міждержавного стандарту ГОСТ 7.20-2000 «СИБИД. Библиотечная статистика» виступає однією з ключових ланок у справі оптимізації БС в Україні.

Робота в напрямі удосконалення бібліотечних стандартів з БС – це процес систематичної діяльності, який прямо пов'язаний з розвитком бібліотечної справи. На міжнародному рівні було переглянуто стандарт ISO 2789:1991 з урахуванням подальшого розвитку бібліотечної практики. Підкомітетом «Статистика і оцінка діяльності» Технічного комітету ISO/TK 46 «Інформація і документа-

ція» підготовлено третє видання ISO 2789, яке має скасувати попереднє – ISO 2789:1991. Остання редакція тривалий час була представлена міжнародній спільноті для вивчення і обговорення. Прийнятий стандарт ISO 2789:2003 «Information and documentation – International library statistics» [http://www.iso.org] має подолати проблеми, які ще виникають у практичній діяльності бібліотек з впровадження електронних ресурсів щодо застосування термінів, одиниць обліку, ведення статистики тощо, і стати провідним засобом формування єдиної системи показників у бібліотечній статистиці.

Висновки

Основними напрямками розвитку бібліотечної статистики в період реформування статистики України є:

- ▲ удосконалення системи статистичних показників;
- ▲ впровадження інформаційних технологій у процесі обліку, збирання та обробки статистичних даних;
- ▲ підготовка нових форм державної звітності;
- ▲ введення міжнародних стандартів, які регламентують систему обліку в бібліотечній справі та організацію статистики.

Проблеми, які виникають у процесі удосконалення БС, притаманні періоду реформування статистики, мають, переважно, організаційний характер, пов'язані з мобільністю прийняття рішень, міжвідомчою координацією і, сподіваємося, будуть тимчасові й не стануть на заваді її подальшого розвитку. Вирішенню існуючих завдань та уникненню різних проблем сприяло б створення робочої міжвідомчої координаційної групи з питань БС. Основним завданням, покладеним на дану групу, було б ініціювання та сприяння створенню нових основ бібліотечної статистики, що не тільки б відповідали міжнародним рекомендаціям, стандартам і поняттям, але й задовольняли б інтереси бібліотек усіх систем і відомств щодо висвітлення своєї соціальної значущості для суспільства України.

Література

1. Бібліотечна Україна в цифрах: Стат. зб.: (1996–1997 рр.) / Мін-во культури і мистецтв України; НПБУ. – К., 1998. – 40 с.
2. Бібліотечна Україна в цифрах: Стат. зб.: (2000–2001 рр.) / Мін-во культури і мистецтв України; НПБУ. – К., 2002. – 36 с.
3. Василенко О. М. Електронні ресурси як чинник оптимізації ДБО // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 204–210.
4. Василенко О. М. Статистичний аналіз як фактор удосконалення довідково-бібліографічного обслуговування Бібліотека. Інформація. Суспільство: Зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 жовт. 1998 р. / НПБУ; УБА. – К., 1998. – С. 200–206.
5. Василенко О. М. Функція контролю в бібліотечному менеджменті: застосування інформаційних технологій // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – Вип. 11. – С. 118–126.
6. Вопросник по библиотечной статистике / Организация объединенных наций по вопросам образования и культуры. – Париж, 2000. – [14 с.].
7. Галовко В. Методологія статистики: проблеми та шляхи розвитку // Статистика України. – 1998. – № 1. – С. 3–6.
8. ГОСТ 7.20-2000. СИБИБД. Библиотечная статистика: Изд. офиц. – Введ. 01.01.2002 г. – Минск, 2001. – 8 с. – (Межгосударственный стандарт).
9. Грищенко Н., Слепцова Т. Бібліотечна статистика – якою їй бути? // Бібл. планета. – 2000. – № 2. – С. 29.
10. Жабин А. И. Мониторинг использования онлайн-новых информационных ресурсов библиотеки // Электронные информационные ресурсы: проблемы формирования, обработки, распространения, защиты и использования-2002: Материалы III междунар. науч.-техн. конф. – К.: УкрИНТЭИ, 2002. – С. 45–47.
11. Зауваження та пропозиції щодо Державної статистичної звітності (відомості про бібліотеку), до статистичних таблиць «Звіту бібліотеки за ... рік» / НБУВ. – [2003]. – 2 с.
12. Краснов В. И. Учет и анализ статистики посещения Вэб-ресурсов библиотеки // Библиодело-2003: Гуманитарные и технологические аспекты развития: Материалы Восьмой междунар. науч. конф., Москва, 24–25 апр. 2003 г. – М., 2003. – С. 165.
13. Коваль Т. М., Яроцька М. В. Впровадження в НБУВ нової системи запису читачів // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – С. 369–372.
14. Митрофанова С. В. Единицы учета фонда – объект стандартизации ГОСТ 7.20-2000 «СИБИБД. Библиотечная статистика» // Библиодело – XXI век: Науч.-практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2002. – Вып. 3. – С. 84–90.
15. Мотульский Р. С. Библиотечная статистика: Проблемы и решения // Библиодело – XXI век: Науч.-практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2002. – Вып. 3. – С. 29–63.
16. Низовой Н. А. Об изучении статистики печати в вузах // Сов. библиогр. – 1981. – № 4. – С. 75–77.
17. Програма реформування державної статистики на період до 2002 року: Затверджено постановою Кабінету Міністрів від 27 червня 1998 р. № 971 // Інформ. бюлетень Державного комітету статистики України. – 1998. – № 5–6. – С. 3–18.
18. Работа научно-дослідних бібліотек установ Національної академії наук України: Інформаційно-аналітичний огляд. – К.: НБУВ, 2004. – Вип. 9. – 145 с.
19. Социально-экономическая статистика: Учебник /

А. В. Головач, В. И. Товкун, Г. Г. Ткаченко; Под ред. А. В. Головача. – К.: Вища школа, 1991. – 398 с.

20. Статистичний бюлетень за січень–травень 2002 року / Державний комітет статистики України. – К., 2002. – 250 с.

21. Статистичний щорічник України за 2001 рік. – К.: Техніка, 2002. – 643 с.

22. Сулова И. М., Манилова Т. Л. Управленческий учет в библиотеке (Библиотечная статистика: Современное состояние, проблемы): Учеб. пособие для вузов и колледжей культуры и искусств. – М.: Изд-во МГУКИ; ИПО Профиздат, 2001. – 128 с.

23. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям / Сост. З. Г. Высоцкая и др.; РАН. Б-ка по естественным наукам. – М., 1995. – 268 с.

24. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика: Підручник. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.

25. Фенелонов Е. А. Библиотечная статистика как фактор управления: состояние и проблемы совершенствования // Библ. дело – XXI век: Науч.-практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2002. – Вып. 3. – С. 10–29.

26. Фрумин И. М. Библиотечное дело: Организация и управление. – М.: Книга, 1980. – 272 с.

27. Чабан І. А. Програмно-технічний комплекс пункту запису читачів НБУВ // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 373–376.

28. Цуріна І. Нова статистика обліку // Бібл. планета. – 2003. – № 2. – С. 35–36.

29. Цуріна І. Ще раз про бібліотечну статистику // Бібл. планета. – 1999. – № 3. – С. 16.

30. Ярощук В. П. Обслуговування у обласній універсальній бібліотеці на основі електронного каталогу // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи: Тези доп. міжнар. наук. конф. / НАН України. ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К., 1995. – С. 79–80.

31. ISO 2789-1991. Information and documentation. – International Library statistic. – Geneve, 1991. – 9 p.

УДК 021.9(083.78):34

Тетяна КУЛАКОВСЬКА,
науковий співробітник НБУВ,
Юлія КАЛІНІНА,
провідний юрисконсульт НБУВ

Тендерні торги в бібліотеці: організаційне та юридичне забезпечення

У статті розглядаються питання організаційного та правового забезпечення здійснення бібліотеками як бюджетними установами закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти шляхом проведення тендерних (конкурсних) торгів.

Ключові слова: бібліотека, державна закупівля, електронна закупівля, організаційне забезпечення, правове забезпечення, тендер, тендерний комітет.

З позицій бібліотечної мікроекономіки сучасна бібліотека – специфічна економічна одиниця і господарюючий суб'єкт, основу діяльності якого складає комплекс економіко-правових відносин. Як некомерційна організація у формі установи, яка фінансується власником (у даному випадку – державою), бібліотека має певну господарську самостійність і можливість приймати організаційні й економічні рішення [5; 10]. У першу чергу, це стосується питань фінансування її роботи (управління бюджетом, фінансовими потоками, перерозподіл грошових коштів), постачання (комплектування документно-інформаційного фонду, матеріально-технічне забезпечення поточної діяльності бібліотеки і перспективного розвитку),

виробництва на її базі та наступної реалізації бібліотечно-інформаційних послуг і продуктів.

Стабільність функціонування бібліотеки безпосередньо пов'язана з фінансовими ресурсами держави, зокрема з її бюджетною політикою. Сучасний стан фінансового забезпечення бібліотечної сфери варто характеризувати як багатоканальну систему фінансування. Головним джерелом є державне фінансування, яке здійснюється за рахунок бюджетних коштів. Його основу складає державний бюджет [9].

Фінансова діяльність бібліотеки – це сукупність економічних взаємовідносин з різними партнерами, які виникають у зв'язку з отриманням, розподілом та використанням грошових засобів у про-